

УДК 340.01

DOI: 10.33663/1563-3349-2025-98-301

А. О. СІЛЕНКО

ЦИФРОВІЗАЦІЯ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА В ІНФОРМАЦІЙНУ ЕПОХУ

Проаналізовано феномен цифровізації з точки зору її впливу на розвиток суспільства в інформаційну епоху, зокрема впливу на економіку, соціальний розвиток, освіту, політичну сферу, систему державного управління.

Показано, що яскравим відображенням цифровізації у політичній сфері суспільства є цифрова демократія, яку доцільно розуміти як процес ухвалення політико-управлінських рішень, що здійснюється в результаті взаємодії громадян і політичних акторів у мережевому просторі Інтернету.

Ключові слова: інформаційне суспільство, цифровізація, цифровізація суспільства і держави, цифрова держава, цифровізація суспільства як соціально-психологічний феномен, цифрове суспільство, цифрові технології.

Silenko Alla. Digitalization as a factor in the development of society in the information age

The phenomenon of digitalization is analyzed from the point of view of its influx on the development of marriage in the information age, from the perspective of the process of infusion of digitalization into the economy, social development, lighting, political sphere, system sovereign governance.

It is shown that digital democracy will brighten up the image of digitalization in the political sphere of society, which can be fully understood as the process of praising political and administrative decisions that takes place in the results of interaction between citizens and political actors on the Internet.

Key words: information society, digitalization, digitalization of society and state, digital state, digitalization of society as a socio-psychological phenomenon, digital society, digital technologies.

Вступ. Актуальність дослідження обумовлена тим, що цифровізація постає одним із ключових чинників, що визначають характер суспільного розвитку у XXI столітті. Її динамічне зростання та поширення набули ознак глобальної інформаційної революції,

© СІЛЕНКО Алла Олексіївна – доктор політичних наук, професор, професор кафедри мовної та психолого-педагогічної підготовки Одеського національного економічного університету; ORCID: 0000-0001-9420-0019; e-mail: Allamaksim74@gmail.com

яка дедалі потужніше впливає на політичну, економічну, управлінську, культурну та соціальну сфери життя. Ф. Вебстер міркує таким чином: якщо для індустріального суспільства визначальною ознакою можна вважати низку технічних винаходів, зокрема, паровий котел, двигун внутрішнього згоряння, електрику чи роликотий човник, то цілком логічно припустити, що стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій є свідченням становлення нового типу суспільства. Джон Несбіт слушно зауважував, що комп'ютерні технології для інформаційної епохи мають таке саме значення, яке мала механізація для промислової революції [1, с. 32].

Таким чином, у науковому дискурсі цифровізація трактується не лише як технологічне оновлення, а як системна трансформація соціальних відносин, економічних структур і політичних механізмів управління. Вона знаменує перехід від індустріальної моделі розвитку до інформаційної, де головними ресурсами стають знання, комунікація та інтелектуальний потенціал людини. У результаті цього процесу формується новий тип соціальної організації – інформаційне суспільство, в якому знання та інформація виступають стратегічними ресурсами подальшого поступу держави та людства в цілому.

Розвиток цифрових комунікаційних технологій, таких, як електронна пошта, передача даних і текстових повідомлень, інтерактивний обмін інформацією в режимі онлайн, став підґрунтям для формування якісно нових форм суспільної взаємодії. Науковці слушно зазначають, що цифрові комунікації не лише трансформують способи соціальної комунікації, а й змінюють саму природу взаємовідносин між державою та громадянами. Особливо значущу роль у цьому процесі відіграє Інтернет, який створює можливості для реалізації економічного потенціалу, розвитку освітніх практик і розширення демократичних процесів завдяки відкритості, швидкості та взаємодії у глобальному цифровому середовищі.

Отже, цифровізація виступає не просто технологічним феноменом, а політико-соціальним процесом, що змінює форми комунікації, управління та участі громадян у суспільному житті, утверджуючи нову парадигму взаємодії держави і суспільства в умовах інформаційної епохи.

Мета статті: проаналізувати феномен цифровізації з точки зору впливу на розвиток суспільства в інформаційну епоху. Завдання статті: проаналізувати процес впливу цифровізації на економіку, соціальний розвиток, освіту, політичну сферу, систему державного управління.

Аналіз ступеня розробленості проблеми. Різні аспекти впливу цифровізації на право вивчають вчені-правознавці М. Авер'янов, О. Вінник, Н. Левицька, В. Рекун, О. Теличко та ін. Вплив цифрової економіки на якість та умови життя громадян у соціальній державі вивчали А. Сіленко, В. Безрідна, О. Нікогосян та ін. Цифровізації суспільства та освіти присвятили свої наукові праці Г. Гордійчук, Костецький, І. Ніколаєску, А. Петрова, О. Подзигун, І. Шахіна, В. Шинкарьова, та ін.

Роль цифровізації у розвитку політичних процесів і інститутів висвітлений у працях В. Горбатенка, О. Дубаса, О. Ємельяненко, І. Залевської, І. Кресіної, Н. Крук, В. Коляденка, О. Маліса, В. Недбая та ін.

Особливої уваги заслуговують дослідження цифрових технологій загалом та Інтернету зокрема, представлені у працях відомих футурологів. Як науковий метод, прогностичні сценарії почали активно розроблятися у 1950-1970-х роках. Подібно до багатьох інших сучасних методик прогнозування вони спочатку були зорієнтовані переважно на застосування у військово-політичній сфері та в управлінні дипломатичними кризами. Вагомий внесок у створення цього методу належить так званим «мозковим трестам» військово-стратегічного планування США, насамперед Гудзонському інституту, Інституту майбутнього та корпорації RAND. Згодом до процесу вдосконалення й адаптації методики долучилися і західноєвропейські науковці.

Упродовж наступних десятиліть сформувалися загальні методологічні засади сценарного підходу, доповнені конкретними процедурно-технічними розробками. Ці напрацювання знайшли відображення у працях Г. Кана (якого вважають засновником сценарного методу), А. Віннера, Д. Белла, представників Римського клубу та інших провідних учених.

У науковому дискурсі другої половини ХХ століття особливе місце посідають дослідження соціальних наслідків поширення цифрових технологій та Інтернету, що здійснені представниками

футурологічної школи. Зокрема, у праці С. Каннінгема та А. Портера «Мережеві засоби комунікації: дванадцять способів, що змінюють наше життя» було запропоновано прогноз соціальних трансформацій, які мали відбутися під впливом розвитку цифрових комунікацій упродовж наступних трьох десятиліть.

Автори виокремили дванадцять ключових тенденцій. Пердусім вони передбачали занепад масових засобів інформації та поступовий перехід до немасових, індивідуалізованих форм комунікації, де кожен користувач отримує змогу самостійно обирати інформаційний контент. Йшлося про розвиток кабельного телебачення, електронної пошти, мультимедіа, онлайн-баз даних, відеоігор і дистанційного навчання. Водночас дослідники попереджали, що така персоналізація медіа породжує ризики, зокрема формування вузьких інформаційних спільнот, що може бути використано у політичному маркетингу й цільовій пропаганді.

Іншою передбаченою тенденцією стало посилення контролю над особистістю через інтеграцію різних баз даних, що створює ризики втрати приватності, появи цифрової дискримінації та можливостей маніпуляції персональною інформацією. Окремо наголошувалося на загрозах комп'ютерної злочинності, поширенні цифрових підробок, обмеженому доступі до інформації, а також на політичних наслідках – прискоренні темпів політичних змін, посиленні транснаціональних процесів та зростанні впливу інформаційних технологій на фінансову сферу. В цьому контексті автори звертали увагу на феномен «бананових доларів», коли електронні фінансові потоки стають дедалі відірванішими від реальної економіки. Вони також прогнозували поширення дистанційної праці, зниження рівня безпосереднього соціального спілкування та формування «телесупільства», у якому пануватиме технологічна залежність.

Подібні ідеї розвивав американський футуролог Е. Корніш у праці «Кібермайбутнє: 92 зміни в нашому житті до 2025 року». Він виокремив провідні тенденції розвитку цифрової цивілізації: стрімке розширення комп'ютерних і телекомунікаційних мереж, зростання ролі штучного інтелекту, який поступово перебирає на себе значну частину інтелектуальних функцій людини, глобальне поширення інформаційних технологій, їх мініатюризацію та інтеграцію з людським тілом. Учений передбачав здешевлення цифро-

вих технологій, їх пристосування до індивідуальних потреб користувачів, а також паралельне співіснування старих і нових технічних рішень [2, р. 27].

Виклад основного матеріалу. У сучасній вітчизняній науці цифровізація розуміється як «впровадження цифрових технологій у різні сфери життя для підвищення його якості та розвитку економіки. Суть цифровізації полягає в автоматизації процесів - переході інформації в більш доступне цифрове середовище, де її простіше обробити та проаналізувати, а також отримати точне рішення. Завдання цифровізації – зробити цей процес «гнучким» [3, с. 210].

Цифровізація економіки та соціального розвитку. Поділяємо точку зору про те, що цифровізація суспільства постає не лише технологічним, а передусім соціально-політичним феноменом, який трансформує механізми взаємодії між державою, економікою та громадянами. Результати його дослідження засвідчують, що вплив цифровізації є більш вираженим у сфері соціального розвитку, ніж у суто економічному вимірі, що, у свою чергу, актуалізує потребу в посиленні регуляторної ролі держави. Саме держава має забезпечити баланс між соціальними інноваціями, доступністю цифрових сервісів та стабільністю економічного зростання [4, с. 77].

Моделювання, проведене П. Костецьким, показало статистично значущу позитивну кореляцію між рівнем соціального розвитку країни та ключовими детермінантами цифровізації, такими, як розвиток електронної торгівлі, цифровізація повсякденних практик громадян, а також інтеграція цифрових технологій у професійну діяльність найманих працівників. Науковець робить висновок про те, що цифровізація є не лише інструментом модернізації економічних процесів, а й чинником зміни соціальних відносин, посилення горизонтальних зв'язків між державою та суспільством, формування нових форматів довіри й участі громадян у державному управлінні [4, с. 79]. Таким чином, можна сказати, що держава і суспільство стають цифровими

Цифровізація системи освіти. Вплив цифровізації на систему освіти виявляється у стрімкому зростанні популярності різноманітних онлайн-курсів, попит на які, без сумніву, і надалі зростатиме. Така тенденція зумовлена передусім трансформацією ринку

праці, що відбувається під впливом цифрових технологій і призводить до зникнення низки традиційних професій. У цих умовах люди змушені неодноразово оновлювати власні знання та компетенції протягом життя, аби залишатися конкурентоспроможними. Отже, можна стверджувати, що принцип освітньої стратегії «навчання упродовж усього життя», сформульований близько тридцяти років тому під егідою ЮНЕСКО та Ради Європи, набуває нового змісту й особливої актуальності в умовах цифрової трансформації суспільства [5, р. 158].

Цифровізація у медичній сфері, зокрема розвиток телемедицини, відкриває широкі можливості для підвищення ефективності системи охорони здоров'я. Насамперед це забезпечує доступність медичних послуг для населення, яке проживає у віддалених або малозаселених регіонах, де фізична присутність медичних закладів обмежена. Телемедицина сприяє також раціональному використанню часу як пацієнтів, так і лікарів, зменшуючи потребу в особистих візитах і прискорюючи процес отримання консультацій.

Крім того, цифрові медичні сервіси створюють можливість для сімейних лікарів із сільських територій оперативно отримувати фахові поради від вузькопрофільних спеціалістів щодо діагностики та лікування пацієнтів. Таким чином, телемедицина не лише оптимізує організацію медичної допомоги, а й сприяє підвищенню якості та безперервності медичного обслуговування, інтегруючи локальні медичні практики у єдиний інформаційний простір охорони здоров'я.

Цифровізація у політичній сфері. Яскравим відображенням цифровізації у політичній сфері суспільства є цифрова демократія, яку доцільно розуміти як процес ухвалення політико-управлінських рішень, що здійснюється в результаті взаємодії громадян і політичних акторів у мережевому просторі Інтернету. Основоположні принципи цифрової демократії втілено у технологіях електронного врядування, спрямованих на підвищення відкритості та прозорості діяльності органів державної влади, що, своєю чергою, покликано зміцнити довіру громадян до владних інституцій. У межах цифрової держави виконавча влада реалізується через систему електронного уряду, тоді як законодавча - через систему електронного парламенту.

На думку Е. Корніша, комп'ютерні мережі сприятимуть відкритості державного управління: громадяни отримуватимуть повну інформацію про політичні партії, кандидатів, закони й урядові рішення. Технології дозволять здійснювати електронне голосування з дому, що, на його переконання, могло б наблизити владу до суспільства, зробивши політичну участь масовішою та оперативнішою. Водночас інформаційні технології відкриють нові можливості для політичного активізму, адже опозиційні рухи й правозахисники вже тоді використовували Інтернет як інструмент боротьби з авторитарними режимами [3, р. 29].

Таким чином, ідеї С. Каннінгема, А. Портера та Е. Корніша стали теоретичним підґрунтям сучасного розуміння цифрової політики, де технологічні інновації виступають не лише чинником розвитку, а й викликом для демократії, приватності та соціальної безпеки.

Цифровізація, відкриваючи перед суспільством нові можливості для розв'язання накопичених соціально-економічних проблем, водночас породила низку якісно нових викликів і загроз, що мають не лише технологічний, а й політичний вимір. Серед них можна виокремити такі:

- поглиблення цифрової нерівності на національному та глобальному рівнях, що посилює соціальну стратифікацію та нерівний доступ до ресурсів розвитку;
- зростання ризиків маніпулювання громадською свідомістю через електронні медіа та можливість тотального контролю над громадянами;
- проблеми інформаційної безпеки особистості, суспільства та держави;
- використання мережевих технологій терористичними чи екстремістськими угрупованнями;
- небезпека безконтрольного збору, зберігання та аналізу персональних даних користувачів, а також спостереження за їхньою діяльністю, яку державні структури можуть оцінювати як «неблагонадійну».

Сутність цифрової нерівності полягає в тому, що нове інформаційне середовище, яке формується внаслідок цифровізації, є доступним у різному ступені для окремих індивідів, організацій і навіть цілих держав. Ті суб'єкти, які мають технічні, фінансові й

когнітивні ресурси для ефективного використання цифрових технологій, отримують суттєву перевагу в соціальному, економічному та політичному розвитку, тоді як інші опиняються на периферії цифрового світу.

Подолання цифрового розриву передбачає не лише підвищення цифрової компетентності населення, розвиток умінь користування Інтернетом і розуміння його можливостей, а й забезпечення рівного доступу до інформаційних мереж як базового елементу цифрової справедливості.

Особливу небезпеку становлять спроби окремих політичних сил використати цифрові технології для цілеспрямованого формування громадської думки та впливу на масову свідомість з метою реалізації власних інтересів. Найвразливішою до таких впливів виявляється молодь як найбільш активна та численна частина інтернет-аудиторії. Саме ця соціальна група стає об'єктом посиленої уваги політиків і лідерів громадської думки, які прагнуть зрозуміти, яку роль вона готова відігравати у процесах демократизації, становлення ринкової економіки, розвитку громадянського суспільства та правової держави.

Проте інтенсивна цифровізація призводить до того, що на молодь буквально обвалюється потік інформації, значну частину якої вона не встигає критично осмислити. Це створює передумови для інформаційного перевантаження, маніпуляцій і зниження здатності до самостійного формування позиції, що вимагає від держави та суспільства вироблення цілісної політики інформаційної безпеки й розвитку медіаграмотності як стратегічного напрямку цифрової трансформації.

Цифровізація системи державного управління. Як відомо, одними з найпотужніших гальмівних чинників розвитку держави залишаються бюрократизація та корупція. У глобальному масштабі цифровізацію розглядають як інструмент, що здатен, якщо не повністю усунути ці соціальні явища, то принаймні істотно знизити їхній рівень. Сьогодні вже стало аксіомою: чим прозоріша й відкритіша система державного управління, тим нижчі ризики корупційних практик.

Український уряд також здійснює низку антикорупційних кроків, орієнтуючись на можливості цифрових технологій. Запроваджуючи цифровізацію у всі сфери суспільного життя, нова уря-

дова команда передусім має на увазі електронний документообіг, цифрові підписи, відкриті й доступні бази даних тощо. Головною метою цих ініціатив є звільнення громадян України від «паперової» бюрократії, нескінченних черг у державних установах і вже традиційної необхідності підтверджувати відому приказку «не мастиш – не поїдеш» [5, с. 159].

Водночас доцільним є використання вітчизняною практикою зарубіжного досвіду ефективного застосування цифрових технологій у сфері взаємодії громадян і держави. Так, у Південній Кореї кожен громадянин має змогу подати заяву про випадки корупції в онлайн-режимі та відстежувати процес її розгляду, будучи впевненим, що звернення не залишиться без уваги правоохоронних органів. У Сінгапурі впровадження ІТ-технологій дало змогу суттєво скоротити державний апарат: громадяни отримують електронні послуги та довідкову інформацію через спеціальні термінали в публічних місцях або безпосередньо зі своїх мобільних пристроїв, маючи доступ до державних порталів соціальних послуг.

Темпи цифровізації соціальної політики визначають, як довго чиновники зможуть фізично впливати на процес розв'язання соціальних проблем громадян. Попри недостатній рівень цифрової грамотності населення та самих посадовців, переваги цифровізації визнаються практично всіма. Її потенціал у сфері державного управління, зокрема соціальної політики, підтверджують такі аргументи:

- органи державної влади стають чутливішими до запитів громадян, менш затратними й менш ієрархічними;
- обов'язковість оприлюднення урядової інформації посилює підзвітність влади перед суспільством;
- спрощується праця чиновників і покращується комунікація між ними та громадянами;
- громадяни отримують соціальні послуги швидше, без необхідності особистих відвідин посадових осіб;
- підвищення рівня відкритості та прозорості процесу ухвалення рішень створює додаткові можливості для боротьби з корупцією;
- упровадження цифрових технологій у державне управління має економічну доцільність і позитивний ефект.

Однак, як свідчать результати деяких досліджень, частина чиновників розглядає впровадження інформаційних технологій передусім крізь призму власних інтересів, а не як засіб покращення життя громадян [5, с. 159]. Можливо, це частково відповідає дійсності, однак для громадян, які відчують реальне зменшення бюрократичного тиску й підвищення результативності адміністративних послуг, мотиви посадовців не мають вирішального значення.

Справді, у контексті цифровізації державного управління, у межах функціонування електронного уряду, можливості для надмірної бюрократизації процедур суттєво обмежуються. Водночас небажання чиновників втрачати монополію на інформацію та звичну непрозорість діяльності призводить до появи нової форми бюрократії - цифрової. Таким чином, чиновники, як і пересічні громадяни, отримали можливість використовувати переваги цифровізації у власних інтересах. І нині вже можна стверджувати, що очікування тих, хто сподівався на ослаблення впливу бюрократії в умовах цифрової економіки, не справдилися. Навпаки, бюрократія, трансформувавшись у цифрову форму, лише зміцнила свої позиції у структурі сучасного державного управління.

Висновки. Цифровізація постає не просто як черговий етап технологічної модернізації, а як глибинна соціально-політична трансформація, що змінює самі основи взаємодії між державою, суспільством і громадянином. Йдеться про феномен, який перетворює структуру влади, логіку управління, а також механізми соціальної мобільності, довіри та політичної участі.

Досвід, представлений у сучасних наукових дослідженнях і практиках, переконливо свідчить, що цифровізація економіки, освіти, медицини й політики, державного управління – це не ізольовані процеси, а взаємопов'язані складові єдиної стратегії розвитку держави нового типу. У ній технологічні інновації набувають політичного змісту, стаючи засобом підвищення прозорості, підзвітності та довіри до інституцій влади.

Водночас цифрова трансформація відкрила нові вразливості від цифрової нерівності до небезпеки маніпуляцій свідомістю, від ризиків тотального контролю до появи «цифрової бюрократії», що лише змінює форму традиційних владних практик. Тому цифровізація вимагає не тільки технологічних рішень, а й чіткої політичної волі, стратегічного бачення та етичного регулювання.

Телемедицина, онлайн-освіта, електронне урядування - це не просто цифрові сервіси, а соціальні інститути нового покоління, які формують нову якість життя громадян і відкривають шлях до більш справедливого суспільства. Однак реальні результати цифровізації залежать від того, наскільки держава здатна забезпечити баланс між інноваційністю й соціальною рівністю, між ефективністю й захистом прав людини, між глобальною інтеграцією й національним суверенітетом у цифровому просторі.

Підсумовуючи, можна сказати, що цифровізація - це дзеркало сучасної державності: вона не лише розкриває потенціал суспільного прогресу, а й оголює структурні суперечності соціальної системи. І саме політична наука має усвідомити, що цифрова епоха потребує не просто «нових технологій управління», а нової культури політичного мислення, орієнтованої на людину, її гідність, права та участь у формуванні майбутнього.

1. Маліс О. В. Розвиток Інтернету як комунікативного засобу та його вплив на діяльність суб'єктів політичного процесу в Україні: автореф. дис... канд. політ. н. Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. 2008. 214 с. 2. Cornish E. The cyber future: 92 ways our lives will change by the year 2025. *The Futurist*. 1996. № 30 (1). P. 27-42. 3. Теличко О. А., Рекун В. А. Розвиток правової системи у цифрову епоху. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 1. С. 209-212. 4. Костецький П.В. Цифровізація суспільства та освіти у забезпеченні соціально-економічних трансформацій: дис... докт. філос. за спец. 051 – Економіка. Суми, 2023. 265 с. 5. Silenko A., Bezrodna V., Nikogosyan O. Digital economy as factor in the development of a social state. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. № 5. P. 155-162.

References

1. Malis O.V. Rozvytok Internetu yak komunikatyvnoho zasobu ta yoho vplyv na diialnist subiektiv politychnoho protsesu v Ukraini: avtoref. dys... kand. polit. n. Kyiv: In-t derzhavy i prava im. V. M. Koretskoho NAN Ukrainy. 2008. 214 s. 2. Cornish E. The cyber future: 92 ways our lives will change by the year 2025. *The Futurist*. 1996. № 30 (1). P. 27-42. 3. Telychko O. A., Rekun V. A. Rozvytok pravovoi systemy u tsyfrovu epokhu. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. 2022. № 1. S. 209-212. 4. Kostetskyi P.V. Tsyfrovizatsiia suspilstva ta osvity u zabezpechenni sotsialno-ekonomichnykh transformatsii. Dys... doct. fil. spets. 051 - Ekonomika. Sumy, 2023. 265 s. 5. Silenko A., Bezrodna V., Nikogosyan O. Digital economy as factor in the development of a social state. *Baltic Journal of Economic Studies*. Vol. 6. № 5. P. 155-162.

Silenko Alla. Digitalization as a factor in the development of society in the information age

The phenomenon of digitalization is analyzed from the point of view of its influx on the development of marriage in the information age, from the perspective of the process of infusion of digitalization into the economy, social development, lighting, political sphere, system sovereign governance.

It is concluded that the influx of digitalization into the lighting system is reflected in the rapid increase in the popularity of various online courses, which is due to the ongoing transformation of the business market. It is argued that digitalization in the medical field, in addition to the development of telemedicine, opens up broad opportunities for increasing the effectiveness of the health care system.

It is shown that digital democracy will brighten up the image of digitalization in the political sphere of society, which can be fully understood as the process of praising political and administrative decisions that takes place in the results of interaction between citizens and political actors on the Internet.

It is clear that the digitalization of the system of state governance is a tool that has been created, if it does not completely reduce bureaucratization and corruption, it will significantly reduce its cost.

It has been established that digitalization is not just a final stage of technological modernization, but a profound socio-political transformation that is changing the very foundations of interaction between power, dominion and citizen.

It is clear from current scientific research and practice that the digitalization of the economy, lighting, medical policy, and government administration is not an isolated process, but is interconnected. based on a single strategy for the development of a new type of power.

Thus, digitalization is a mirror of the current state of power in that it not only reveals the potential for sustainable progress, but also exposes the structural superstructure of the social system. And political science itself can inform you that the digital era will require not just “new management technologies”, but a new culture of political thought, oriented towards the people, its validity, rights and destiny.

Key words: information society, digitalization, digitalization of society and state, digital state, digitalization of society as a socio-psychological phenomenon, digital society, digital technologies.